

מנהג אשכנז המערבי כליל שמיני של פסח (מנהג פולין עמ' 373).

סימן: א"ב אלעזר הקטן (הרוקח). בתים בני ארבעה טורים, 5 מלים בטור (בדרך כלל).
הטור הרביעי הבאה מן המקרא. — 5636

אָמוֹנֶת אוֹמֵן לָעַם זוֹ רָם זָכְרָתָּ / בְּשֹׁכֵר הָאֲמֹנָה הֵיטָּ קָרַעְתָּ
גּוֹי שׁוֹמֵר אָמוֹנִים בְּאֲמוֹנָה אֲרִסְתָּ / לָךְ יוֹם אֵף לָךְ לִילָה אַתָּה הִכִּינוֹתָ:
המעריב
דְּבָרֵי הָאֲמֹנֶת בִּיבְשָׁה עֲבָרוּ בְּנֵי / הֵן נִגְדָּ אָבוֹת לַגּוֹזְרִים נֶאֱמָנִי
וְגִלְיוֹת יִקְבְּצוּ מֵרֹאשׁ אֲמֹנָה בְּעֵדְנִי / אֶהְבֵּתִי אֶתְכֶם אָמֵר יי:
אוהב

כ"י: א'ד'ח'נ'פ'צ"ץ ||
1 עם צ" | האומנה ד' 2 ואף ד'ח'נ'צ" | אף לילה (לך חס) ד' 3 הם ה' | לגזרים: לגזרים נ'פ'צ" | לגזר ים ד' לגזר
ים סוף חפ" | לנאמני פ* 4 וגליות א'ד'נ'צ" | גליות צ' וגליות ח
1 אמונת אומן ע"ש "אמונה אומן" ישע' כה א ור"ל האמונה הנאמנה והמתמידה של אברהם אבינו. לעם זו כיניר לישראל ע"ש
שמ' טו טז. רם כיניר לקביה ע"ש "רם ונישא" (ישע' נו טו) ועוד. זכרת בשעה שישאל עמדו על הים. בשכר האמנה
וכר לפי מכי' בשלח ג, עמ' 99 'שמעיה אומר כר היא האמנה שהאמין כי אברהם אביהם שאקדע להם את הים'. כך נראה לפרש
שורה זאת שהי' בשורה 3 מזכיר ענין האבות, אך אפשר שמדבר רק על אמונת עם ישראל עצמו, לפי דברי אבטלין במכ" שם:
'כר היא האמנה שהאמינו כי שאקדע להם את הים'. 2 גוי שומר אמונים ע"ש ישע' כו כ. באמונה ארסת ע"ש הושע ב כב.
לך יום אף לך לילה וכר תה' עד טז. 3 דברי האמנותם במצרים, לפי דברי אבטלין הנ"ל. ביבשה כלומר לכן ביבשה וכר.
הן כנראה כאן במשמע 'גם'. נגד כנגד, כלומר בזכות. לגזרים נאמני למקיימים ברית מילה בישראל נאמני, כמו שעשו
האבות, זאת לפי מכי' שם, עמ' 98: 'בזכות המילה אני אקדע להם את הים'. 4 וגליות יקבצו וכר לפי מכי' בשלח ו, עמ' 115
'שאן הגליות מתכנסות אלא בשכר אמנה שנאמר "...תשורי מראש אמנה" (שיה"ש ד ח)'. בעדני ר"ל בימי, בקרוב. אהבתי
וכר מלאכי א ב.

סימן: א"ב. בתים בני שני טורים. הטור השני הבאה מן המקרא ו"ה' מי כמוך" בסוף. — א 8011

אֲשִׁירָה לִי בְּשִׁירָה עֲרִיכָה / אֵל נַעֲרָץ בְּסוֹד קְדוֹשִׁים רַבָּה יי מִי כְּמוֹךְ:
בְּמִקְהֵלוֹת בְּרָכוּ אֱלֹהִים יִשְׂרָאֵל / אֲדֹנִי מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל יי מִי כְּמוֹךְ:
גִּיאֲנִי וְגִיאוֹתַי וּמִתְגָּאָה עַל מִתְגָּאִים / רָם עַל כָּל גּוֹיִם יי מִי כְּמוֹךְ:

2 ישראלי נ'צ" | ישראל ד' || יי א'ד'ח'נ'פ'צ"ץ 3 וגיאיתיו א'פ" וגיאיתיו ד' וגיאיתיו פ*ץ וגיאיתיו נ' | ומתגאה: מתגאה

1 אשירה לה' שמ' טו ב והפייטן מתכוון לפיוטו. מכאן ואילך רומז כסדר אל פסוקי שירת הים (ועיין להלן שורה 10) ואל
דרשות חז"ל לפסוקים אלה. אל נערץ וכר תה' פט ח. ה' מי כמוך תה' לה י. 2 במקהלות ברכו אלהים תה' סח כז.
ישרי אל צדיקים לפני ה'. אדוני ממקור ישראל המשך המקרא הנ"ל וכל הפסוק נדרש על שירת הים במכ" שירה א, עמ'
121. 3 גיאני וגיאיותיו לפי דרשת המכ" שירה ב, עמ' 121, "לגאה גאה" ור"ל אני שיבחתיו אותו ורוממתי לאחר שהוא

- דגלני והאמירני עזי ולך יאתה / כי תפארת עזמו אתה : יי מי כמוך :
- 5 הן עוללים ויונקים הכירוף אלי / אני לדודי ודודי לי : יי מי כמוך :
- ויראו דגול מרכבה בפנים לבחור / דודי שלח ידו מן החור : יי מי כמוך :
- זה אלי ואנוהו אותו אינו / הנה אלהינו זה קיינו : יי מי כמוך :
- חגור חרב כגבור ומרחם עמו / יי איש מלחמה יי שמו : יי מי כמוך :
- טבעו בים סוף ובעשונית לדינה / בסאסאה בשלחה תריבנה : יי מי כמוך :
- 10 ירה רמה רמה בים מלהבן / ירדו במצולות כמו אבן : יי מי כמוך :
- כי ימינה וזרועה עתה ולבא חייב / ימינה יי תרעץ אויב : יי מי כמוך :

ד"פ ומגאה דנ"י | מתנאים : גאים פ* | גויים : גבוהים נ"י מיים ד^ו 4 לך א'ד'ד'נ"ץ 5 היכרוך נ' 6 ויראו חץ ויראיני ד' מפניך הוסי' ד^ו | בפנים חץ 8 חגר ד^ו | איש חס' ד^ו 9 טיבעו נ"י | ובעישונות פ* ובעישונות ד' ובעישונות א' ובעשתונות חץ 10 ירה : ידו ד'פ*פ"צ | רמה רמה ד^ו רמה רמה פ* רימה חס' ד' | בים חס' א'ד"ץ 11 ולבא חץ |

ורומני בין האומות. ומתנאה על מתנאים זוהי הדרשה השניה במכ"י, שם, "לגאה גאה". רם על כל גוים תה' קיג ד. 4 דגלני רומני כדגל, עשאי חשוב. והאמירני ע"ש דב' כו יח הנדרש במכ"י, שם עמ' 126. עזי ה' הוא תוקפי וכוחי. ולך יאתה ע"ש ירמ' יז ור"ל ראוי הוא לך שאכנה אותך 'עזי'. כי תפארת וכו' תה' פט יח. 5 הן עוללים וכו' ע"ש "מפי עוללים ויונקים יסדת עוז" (תה' ח ג) הנדרש על שירת הים מימי התנאים (תוס' סוטה ו ד ומכ"י שירה א, עמ' 120). הכירוף אלי לפי הסיפור שילדי ישראל שראו את הקב"ה במצרים וכשנגלה הקב"ה על הים הם הכירוהו תחילה שנאמר זה אלי ואנוהו, בבלי סוטה יא ע"ב. אני לדודי ודודי לי שיה"ש ו ג ונדרש על "זה אלי ואנוהו" (ע"י ר' עקיבא) במכ"י שירה ג, עמ' 127 (אך ללא קשר לדרשת 'עוללים ויונקים' שבתחילת השורה). 6 ויראו בגילוי השכינה בים סוף. דגול מרכבה כינוי לקב"ה לפי שיה"ש ה י, והדרשה שם במכ"י. לבחור ר"ל להיות כבחור, כלומר שישאל ראו את פניו כפני בחור, לפי הדרשה בבבלי חגיגה יד ע"א (המבוססת על דרשת המכ"י שירה ד, עמ' 129) שהקב"ה נתגלה לישראל בים כאיש מלחמה, ואין לך נאה במלחמה אלא בחור. דודי שלח ידו מן החור שיה"ש ה ד ונדרש במדרש שיה"ש (מהדורת גרינשוט, לח ע"ב) שהקב"ה עשה לישראל את הים חלונות חלונות וראו את ימינו של הקב"ה שהוא מחבל במצרים. 7 הנה אלהינו וכו' ישע' כה ט ונדרש בהקשר לשירת הים כן : אמר להם הקב"ה לישראל, בעזה"ז אמרתם לפני פעם אחת זה אלי, אבל לע"ל אתם אומרים אותו שתי פעמים שנאמר ואמר ביום ההוא הנה אלהינו וכו' (שמ"ר כג טו בסוף). 8 חגור חרב כגבור מראהו של הקב"ה בים סוף לפי דרשת ר' יהודה במכ"י שירה ד, עמ' 129. ומרחם עמו שנגלה במעמד הר סיני כזקן מלא רחמים, מכ"י שם. 9 ובעשונית קרקע קשה בתחתית הים, לפי מכ"י שם, ה, עמ' 132. לדינה להענישם. בסאסאה וכו' ישע' כו ח ונדרש כ"סאה בסאה' כלומר מידה כנגד מידה בתוס' סוטה ג א, ובמכ"י שם, ד, עמ' 131-132 מפורט כיצד טביעת המצרים, מרכבותיהם וסוסיהם היא עונש מידה כנגד מידה על חטאיהם במצרים. 10 ירה רמה הפייטן רומז לדרשת המכ"י שירה ד, עמ' 131 : כתוב אחד אומר "רמה בים" (טו א) וכתוב אחד אומר "ירה בים" (אך אינו מפרט כיצד במכ"י פתרו 'סתירה' זאת) ומיד עובר לדרשה אחרת. רימה בים נראה שכך מפרש את דרשת שיה"ש א ט שגלי הים נידמו לסוסי מצרים לסוסים (ומפרש 'דמיתין' לשון דמיון וחזיון מתעה) והסוס אומר לרוכבו ראה מה בים' (ואולי היתה לפני הפייטן דרשה על רמה-רימה). מלהבן כדי שהמצרים לא יבינו ויברחו מן הים. ירדו במצולות וכו' מכאן ואילך הפסוקים הם פסוקי השירה כסדר המקרא. 11 כי ימינה וזרועה תה' מר ד

לְהַתְנַאֲוֹת בְּקִמְיָנוּ מִי יָכִיל בְּמִתְקוֹמְמִיךְ / וְכָרַב גְּאוֹנֶךְ תִּהְיֶה קִמְיָךְ
 יי מי כְּמוֹךְ:

מִדְדַת סָאוֹן בְּעֶרְמוּמִית עֲרִימוֹת בְּעוֹיִם / קָפְאוּ תְהִמָּת בְּלִבֵּיָם
 יי מי כְּמוֹךְ:

נֶאֱזַן בְּחִמְשָׁה וּבִכְתּוֹת שְׁלֹשָׁה מִתְחַלֵּק / אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֶּךָ אֲשִׁיג אֲחִילֵק
 יי מי כְּמוֹךְ:

סִלְסְלוּ אֲדִירִים לְאֲדִיר עַל אֲדִיר בְּמֵאדִירִים / צָלְלוּ בְּעוֹפֶרֶת בְּמִים אֲדִירִים
 יי מי כְּמוֹךְ:

עֲשֵׂה פֶלֶא לְאֲבוֹת וּלְבָנִים בְּהִלּוּלִים / נֶאֱזַח וְאֲדִיר יי מִי כְּמִכָּה בְּאֵלִם
 יי מי כְּמוֹךְ:

פָּרְעָה הַצִּדִּיק דִּין וְנִקְבֵּר בְּמֶרֶץ / נְטִית יְמִינְךָ תִּבְלַעְמוּ אֶרֶץ
 יי מי כְּמוֹךְ:

צִרְכִּיָּהֶם בְּלֹא חֶסֶד בְּחֶסֶד לְמִבְקָשֶׁיךָ / נִהְלֵת בְּעוֹז אֶל נִוָּה קִדְשֶׁךָ
 יי מי כְּמוֹךְ:

חֲזִיב ד'ה'ץ לחייב פ*פ"צ" 12 בקמין א' | יוכל א'חץ יוכל ד'ה'צ' 13 בערמומים ח | עיויים ד' עיויים ג' בעתים
 צ' בעיים ד' 14 לא קריא ה' | שלש ה'צ' חס' ד' | ובשלשה כתות ד' 15 אדירים חס' ח | על: כל א' חס' ד' | אדיר:
 אדירים ח חס' ד' | במאדירים ד'פ" 16 וְלִבָּנִים צ' ולכותם ד' | נאור ד'ה'חנ'פ" 17 נטית...ארץ: יי מלך תגל הארץ
 ג' 18 נחסד (נחסד?) ח נתת הוסי' פ*

הנדרש במכ"י שירה ה, עמ' 133 על "ימינך" נאדיר בכח" וגם כאן (עיין בשורה 10) אינו מפרט את הדרשה עצמה. עתה
 כלומר בעולם הזה, בגאולת מצרים. ולבוא לע"ל, לפי דרשת המכ"י בסוף פרשה ה, עמ' 134 ירעצת ארוב אינו אומר כן אלא
 תרעץ ארוב לעתיד לבוא. חזיב לשון עונש. 12 בקמינו לפי דרשת המכ"י שם, ו, עמ' 134: מי שקם כנגד ישראל כאלו קם
 כנגד הקב"ה. מי יכיל במתקוממין מי יגיע לתכלית השנאה או העונש של הקב"ה במתקוממיו, לפי דרשת המכ"י שם עמ'
 135 'תכלית שנאה שנאתים'. 13 מדרת סאון בערמומית חזר אל הדרשה על מידה כנגד מידה שבשורה 9 לפי דרשת מכ"י
 שם, עמ' 137 הדרשת 'נערמו' לשון ערמה והוא כנגד 'הבה נתחכמה לו' של המצרים. ערמונות היא הדרשה השנייה, שם:
 עשאן כמין ערמונות. בעיוורים בגלל העיוור, החטאים, של המצרים. 14 נאץ בחמשה לפי הדרשה, שם ז עמ' 140: חמשה
 דברים היה פרעה עומד ומנאץ בתוך מצרים... ארדוף אשיג, אחלק שלל, חמלאמו נפשי, ארץ חרבי, תורישמו יד. ובכתות
 שלושה (כלומר לשלושה) מתחלק לפי הדרשה שם, ה, עמ' 133: 'ירדו במצולות כמו אבן, היא היתה מכה בינונית, הרשעים
 שבהן היו מטורפין כקש, הבינוניים כאבן, הפקחים שבהן צללו כעופרת במים אדירים'. 15 סלסלו שרו. אדירים כינוי
 לישראל, וכל השורה היא לפי מכ"י שם, ז, עמ' 141: 'ארבעה נקראו אדירים ואלו הן הקב"ה נקרא אדיר... ישראל נקראו אדירים...
 מצרים נקראו אדירים... המים נקראו אדירים...'. 'לאדיר הקב"ה, כנ"ל. על אדיר במאדירים כנראה ר"ל על פרעה בין
 המצרים: 'אדיר' הוא כינוי למלך לפי 'והלבנון באדיר יפול' (ישע' י לר) והדרשה בבבלי גטין טו ע"ב 'ואין אדיר אלא מלך'
 רמאדירים' הם אלה שמחזיקים ומהללים את האדיר, כלומר עמו של המלך. בשביל החלק האחרון של הדרשה מובא הפסוק
 בסוף השורה, כלומר המים הם אדירים. 16 עושה פלא לאבות ולבנים לפי הדרשה במכ"י שם, ח, עמ' 144: 'עושה פלא עם
 אבות ועתיד לעשות עם בנים'. נאה ואדיר דרשת נוטריקון לפי מכ"י שם, עמ' 143: 'נאדר בקדש, נאה אתה ואדיר אתה
 בקדש'. 17 פרעה הצדיק דין לפי מכ"י שם, ט, עמ' 145: 'בזכות שאמרו ה' הצדיק, אמר הקב"ה אתם צדיקתם עליכם את
 הדין, אף אני לא אקפח לכם שכרם ואתן לכם מקום קבורה שנאמר "נטית ימינך תבלעמו ארץ"'. במרץ מילת מילוי בשביל
 החזרו ור"ל בנחישות. 18 צרכיהם במדבר — לפי המשך הפסוק שמשמעו שישאל באים לאי. בחסד למבקשין לפי

קול נשמע רגזו עמים ולבשו שכול / יאחזמו רעד נמגו כל יי מי כמוך:
 20 רבות עשית אל עם זו סגולתך / תבאמו ותטעמו בהר נחלתך יי מי כמוך:
 שבתך מכון כסא פעלת לידיך / מקדש אדני כוננו ידיך יי מי כמוך:
 תרום ירך על צריך להועד / יי ימלך לעלם ועד יי מי כמוך:

20 לעם ין זו חס' א'דיחן | 21 מכון ה' | כסא חס' נ' | יי חץ | 22 תרום יך | ירך ח

דרשת מכי' לפסוק, שם. 19 קול נשמע ביטוי נפוץ במקרא, כגון בר' מה טו. ולבשו שכול מליצה ע"ד 'אלביש קדרות' ישע' נג, וכדו'. 20 עם זו סגולתך שני שינויים לעם ישראל. 21 שבתך מכון וכו' ר"ל שבתך בשמיים מכון כנגד כסא שפעלת, שכתנת ובנית, לידיך ישראל. בית המקדש נקרא כסא שלמטה לפי דרשת מכי' שם י, עמ' 150: 'שכסא של מטה הוא מכון כנגד כסא של מעלה... ואומר "בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים" (מ"א ח ג)'. 22 תרום ירך וכו' ע"ש מיכה ה ח.

5 זכרתי חסדיך טוב לקוראך בהודיה / יחיד כמוך אין לך שירה חויה
 מי כמוך מחריש בעלפון ושביה / יי אלהים צבאות מי כמוך חסין יה:
 בגילה
 נטע שורק עצם פאורות בערן / צבי צדיק תביא גודר פרן
 קנה עדה גער חיה במרן / והיה יי למלך על כל הארץ:
 זה צור

רם חפכת שביעיות צבאך רבה / שמע מצרים תשמיע לצר ותגבה
 10 תקנה שנית פדה עדר הנשפה / ובא לציון גואל ולשבי:
 גאל

5 יחיד: מי ח | חויה ח חויה ה' | 6 ושבויה פ' שביה ד'נ' | צבאות חס' ין | 7 פאורות ין | 8 עדה: יעה ד'פ' *
 חיה: יה ד' | 9 שביעית א' | צבאך ח | והגבה ח ותגבה נ' ותגנה ה' | 10 ופדה ין | תנשבה ד' | ולשבי פשע ח

5 זכרתי נראה שר"ל זכרתי לעיל, בפיוט. חסדיך טוב לקוראך ע"ש תה' פו ה' כי אתה ה' טוב... ורב חסד לכל קוראך". בהודיה ר"ל זכרתי בהודיה את חסדיך, אתה הטוב לקוראך. כמון אין כלומר אין כמון. חויה נאמרת, כלומר ראוי לומר לך שירה. 6 מי כמון מחריש לפי דרשת מכי' שירה ח, עמ' 142 'מי כמוכה באלמים... שומע עלבון בניך ושוחק שנאמר "החשיתי מעולם אחריש..." (ישע' מב יד)'. מי כמון חסין יה תה' פט ט (וגם מקרא זה מובא במכי', שם). 7 נטע שורק מליצה במשמע הושב את ישראל בארצו, לפי ירמ' ב כא "ואנכי נטעתין שורק". ערצם פאורות כלומר עם פאורות חזקות. בערן בתוקף (ועיל לעיל שורה 17 ולהלן בשורה 8 על 'במרן'). צבי צדיק כינוי למשיח ע"ש ישע' כד טו "ומירות שמענו צבי לצדיק". גודר פרן ע"ש ישע' נח יב. 8 קנה גאל. עדה ערת ה'. גער חיה ע"ש "גער חית קנה" (תה' סח לא) וגדרש על מלכות הרשעה בבבלי פס' קיח ע"ב. והיה ה' וכו' זכ' יד ט. 9 חיבת שביעיות לפי ויק' כט יא 'לעולם שביעי חביב' וכאן

אֵל עֹזֵר הֶקֶם טְלָאִיךְ לְעִילּוּם / נְפִלְאוֹת תְּרַאנוּ עֲדִינוּ לְהִלְבִּישׁ הַלּוּם
צִיּוֹן תְּדַרּוֹשׁ שְׁלָם תִּקָּם בִּיהֶלּוּם / יי יִבְרַךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם:
פורס

11 נפלאותיך נ' | יראינו ח | עדינו ע' צדים ח | להלום ע

מתכוון לשביעי של פסח (שלא נזכר שם במדרש) ור"ל שיום קריעת ים סוף הוא החביב בימי הפסח בגלל הנס וגילוי השכינה שבו, כפי שתיארם לעיל (ועיין ברוו"ה שהתחבט בפירוש אחר). צבאך רבה המליצה ע"ש שופ' ט כט ור"ל חזק והגדל את ישראל. שמע מצרים תשמיע לצור ע"ש ישע' כג ה "כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צר" ונדרש בפדר"כ ויהי בחצי הלילה, עמ' 132 על רומי הרשעה שחיענש כפי שנענשה מצרים. ותגבה את חוב העונש. 10 תקנה עיין לעיל שורה 8. ובא לציון וכו' ישע' נט כ. 11 לעילום דה"ב לג ז כמו לעולם. נפלאות יראנו ע"ש מיכה ז טו "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות". עדינו להלביש אחד מסימני הגאולה לפי ישע' מט יח "כי כולם כעדי תלבשי". הלוּם כלומר העדי יהלום אותם, יתאים להם יפה (לפי משמעות הפועל בלשון חכמים, כגון בבלי ע"ז מד ע"א). 12 ציון תדרוש בניגוד למקרא "ציון היא דורש אין לה" (ירמ' ל יז). שלם ירושלים. תקם ביהלום תבנה אבנים טובות, לפי ישע' נד יא-יב "...ויסדתיך בספירים... וכל גבולך אבני חפץ". ה' יברך וכו' תה' כט יא.

מנהג וורמייזא וק"ק מנהג אשכנז המערבי בליל שביעי או שמייני

סימן: א-ח. בתים בני ארבעה טורים. 5-6 מלים בטור. — א 1973

אור לשביעי גש אויב להלחמה / בכנים חביבים יצאו ביד רמה

גיהו האיר להם ולמצרים חשך ושמא

דודם עושה שחר ועפה בחכמה: מעריב

הלא מאז חבב שביעיות וכללם / וקדשם לשבת לשבות בהם מעולם

זמן שביעי לפסח בראשון לעלם / חשקם וחבבם באהבת ישראל לעולם:

אוהב

כ"י: ב"ג וק"ר; פ"א (אחר ליל ז') ||

1 אויב: צרן | כיצאו ור" 2 להם: יחידו הוט' 3 לשבת חס' 4 של פסח 5 | לעלם: לעולם ור" לעולם
| באהבת: את ק" | ישראל חס' 6 | עולם 7

1 אור לשביעי לפי משמעות הביטוי בלשון חכמים, כלומר בלילה שלפני שביעי של פסח שבו ישראל נכנסו לים. גש (כלומר
נגש)...להלחמה לפי הצירוף הרגיל במקרא, כגון "לגשת למלחמה" שופ' כ כג. בבנים חביבים כינוי לישראל לפי משנה
אבות ג ד 'חביבין ישראל שנקראו בנים למקום'. כיצאו ביד רמה ע"ש שמ' ד ח. 2 גיהו נוגהו, כלומר אורו. האיר להם
ולמצרים חושך ע"ש שמ' ד כ. דודם כינוי לקב"ה ע"ש ה'ידד' בשיה"ש שנדרש על הקב"ה. עושה שחר ועיפה ע"ש עמוס
ד יג ופירושו בדרך כלל כי 'עפה' הוא חשך ור"ל עושה אור וחושך בחכמה. 3 חיבב שביעיות לפי וק"ר כט יא עמ' תרפ: 'לעולם
שביעי חביב' ומונה שם ענייני שמ"ם, דורות, אבות העם, מלכים ולבסוף מביא שנת שמ"ה ויום השבת. וכיללם לשון 'כליל'
עטרה, כלומר קישט אותם. וקידשם את השביעיות. לשבת שתהיה בשביעיות השונות שבת (כגון שבת ושמ"ה, כנ"ל).
מעולם מאז שבת בראשית, הראשונה. 4 שביעי לפסח הפייטן הוסיף דוגמה זאת (היא אינה נגמ במדרשים המאוחרים יותר,
עיין ברשימת המקורות) בויק"ר, שם, וזאת בגלל יום ראשון של פסח העומד מול יום שביעי). בראשון כלומר בניסן. לעלם
לעשות את ישראל לעליונים.

סימן: א"ב (כפול). בתים — בראשם "שביעי" — בני שני טורים עם שלוש מלים בכל טור (בדרך כלל),
בסוף כל בית ראש פסוק משירת הים. — ש 276

שביעי אמר לרדוף מחני / אויב וכל מדני

שביעי באשמורת הבקר ציד / בפנות בקר גיד

וירא ישראל את היד:

1 אמר: אויב הוט' ק" | מדני: מדני 2 ציד: ציד ר גוייד 3 | לפנות 4 | הבקר 5 | גיד: ציד 6 7 | 3 גלגל

1 שביעי ביום השביעי. אמר האויב' ולהלן. מדני 'מדנים' הם המריכות אך הפייטן מתכוון לאנשי המריבה ועיין בח"ג
(מדני' הם העושים איתי דינים, עונשים). 2 באשמורת הבקר ע"ש שמ' ד כד. ציד ניצוד, נלכד. בפנות בקר שם,

- שְׂבִיעִי גִּלְגַּל בְּרָעָה לְבוּ מִקְשָׁה / גִּלְגַּלִּי מִרְכְּבוֹתָיו לְהִנָּשֵׂא אֶזְרֵי מֹשֶׁה :
- שְׂבִיעִי דְּכָאָה עֲגָלָה יִפִּיפֶיהָ / דּוֹכְבוּ יְדִידִים בְּחִנְיָה עֲזִי וְזִמְרַת יָה :
- שְׂבִיעִי הַמִּים לְגִאוּלִּים חוֹמָה / הָשִׁיב עָלֵי רוֹדְפִים בְּחֻמָּה יי אִישׁ מִלְחָמָה :
- שְׂבִיעִי וְקוּלוּ לְפָנֵי חִילוֹ / וְיִהְיֶה וִירָעַם בְּקוּלוֹ מִרְכַּבַּת פְּרָעָה וְחִילוֹ :
- שְׂבִיעִי יְדִידִים אֲשֶׁר זָמְמוּ / זִוְרוּ וּבְאֲחֵרִית נִחְמוּ תַּהֲמַת יְכֻסִּימוּ :
- שְׂבִיעִי חֲסֵן תַּת שְׂכָרִי / חִזְקָתָהּ תַּת לְהוֹרִי יְמִינָהּ יי נְאֻדְרִי :
- שְׂבִיעִי טַבְעָתָהּ רוֹן פְּרוֹס / טַלְקָתָהּ בֵּינִים לְאֶרוֹס וּבְרַב גִּאוּנָה תַּהֲרִס :
- שְׂבִיעִי יְדִידִים סִכְכָּתָהּ בְּכִנְפֶיהָ / יְהִירִים שְׁקַעְתָּ בְּזַעְפָּךְ וּבְרוּחַ אֲפִיךָ :
- שְׂבִיעִי כְּזָמַם וְחָשַׁב לְרִדּוֹף / כְּהִנְדוֹף עֲשֵׂן תִּנְדוֹף אֲמַר אוֹיֵב אֲרִדּוֹף :
- שְׂבִיעִי לְבֵינִים לְחֻמוֹ / לְשׁוֹן יָם הַחֲרִימוּ נִשְׁפָּתָהּ בְּרוּחָךְ פִּסְמוֹ :

ב"ה 100 | ברועה ר פרעה ו | גלילי ו | מרכבות ר | מרכבותיו גלגלי ק" | להנשה ב"ה להנשה ה 4 דוכא ר | בהניה ג 5 גאולים ק" 7 זורו וזורו ור"ה 100 | ואחרית ב"ה | נחמו ונהמו ור"ה 8 חוסן ור"ה 100 | שְׂכָרִי ור"ה 100 | חִזְקָתָהּ ג' חִזְקָתָהּ ב"ה 9 רון: ראש ג' ק" | פירוס ק"ר | נחלקתו ונחלקו ור"ה 100 | לרוס ק" | להרוס ה 10 יחידים ק" | יהירים חס' ק" | שקעת: צרים חס' ק" 12 לחמו: ימו ה 13 כמדה ב"ה | השלים ור"ה 14 שירו ור"ה 14 לרוממה ק" |

פסוק כז. גויד המשמע הוא שנחתכו גידיו (משנה יב' טז ג) אך ר"ל כאן 'נהרג'. 3 גולגל הופל. לכו מקשה כינר לפרעה ע"ש שמ' ז ג. גלגלי מרכבותיו ע"ש שמ' יד כה 'אפן מרכבותיו'. להנשא להכלות. 'נשא' היא צורת משנה נרירה ל'נשא' במקרא. 4 דוכאה ר"ל כאשר דוכאה, וכן להלן בכמה מן הבתים. עגלה יפּיפּיה כינר למצרים לפי ירמ' מו כ. דוכבו אמרו. ידִידִים כינר לישראל ע"ש תה' ס ז (ועוד). בחנייה בחן, ואולי הוא חידושו של הפייטן. 6 וקולו לפני חילו ע"ש יואל ב יא. ויהומם ע"ש שמ' יד כד 'ויהם את מחנה מצרים'. וירעם בקולו ענין זה לא נזכר בשמ' בפרקים יד-טו המתארים את קריעת ים סוף, אך נמצא בשירת דוד אשר נדרשת על קריעת ים סוף, כגון 'ירעם מן שמים ה', ש"ב כב יד. 7 זממו להטביע את ליד ישראל במים. זורו נלחצו ונחנקו (עיין במלונים) אך נראית גירסת כ"ו (מחזור וורמייזא) 'זודר', כלומר נתבשל, לפי הדרשה בבבלי סוטה יא יא ע"א 'מאי דכתיב' 'כי בדבר אשר דוד עליהם (שמ' יח יא)' בקריה שבישלו בה נתבשלו מאי משמע דהאי 'זודר' לישנא דקריה הוא דכתיב 'וידר יעקב נידר'. נחמו התחרטו, לפי דבריהם בשמ' יד כה 'אנוסה מפני ישראל' וכו'. 8 חוסן התחזק ור"ל יום שביעי של פסח גדל בחשיבותו. תת שכרי בו קיבלו בני ישראל את שכרם בבית הים. חִזְקָתָהּ נתחזקת או נתת בכח את השכר. להויר לאבותי. 9 רון פרוס לא נתברר לי פירוש ביטוי זה. 'רון' נראה לפרש לשון שמחה (אך אפשר שהוא לשון רֶן, 'שכורים' בארמית של התרגומים). 'פרוס' פירושו לשון שר ושליט, לפי בבלי יומא ט ע"א ('מאי פרהדין פרוס' ועיין בערוך, ערך פרוס) ור"ל שליט הולל (ויש מפרשים 'פרוס' לשון פרסה וכוונתו לסוסים, כלומר 'צהלת סוסים' וגם זה קשה ורחוק). טַלְקָתָהּ 'טלק' הוא זרק בלשון תרגומי א"י. לארוס לשון 'ארוס', רעל, ור"ל להרוג. 10 ידִידִים עיין לעיל שורה 4. סככת בכנפיה המליצה היא ע"ש 'סוככים בכנפיהם' שמ' כה כ (ועוד) ור"ל הגנת עליהם (ואולי כוונתו במיוחד לעמוד הענן והאש, לפי ישע' ד ו). 11 כהנדרף עשן תנדרף תה' סח ג. 12 לב ים ליחמו נלחם בו, בפרעה, והוא לפי מכ' שירה ז, עמ' 138 שילב ים נחשב משהו עצמאי וחי. לשון ים החרימו מליצה לפי ישע' יא טו 'והחרימ' את לשון ים מצרים'.

- שְׁבִיעִי מִדָּה בְּמִדָּה הָאֵלִים / מְזֻמֹּר שָׁרוּ גְאוּלִּים מִי כְמִכָּה בְּאֵלִם :
- שְׁבִיעִי נוֹרָא תְהִלּוֹת לְרוֹמָמוֹ / נִפְצָם עַל פְּנֵי הַדּוֹמוֹ נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלַעְמוֹ :
- 15 שְׁבִיעִי סֶעְרוּ נִפְצוּ וְנִחַפְּזוּ / שָׁשׁוּ צִירִים כְּחֻזֹּ נָחִיתָ בְּחֶסֶדְךָ עִם זֵי :
- שְׁבִיעִי עָבְרוּ יָם וְגִזּוֹן / עָמִים חֲבָלִים אֲחֻזּוֹן שָׁמְעוּ עָמִים יִרְגָּזוֹן :
- שְׁבִיעִי פִלְשֶׁת וְלוּטֵי חָלוֹ / פָּאֲתֵי אֲדוֹם נִתְחַלְחָלוּ אֲזֵי נִבְהָלוּ :
- שְׁבִיעִי צִיץ לְמוֹאֵב נִכְרְתָה / צִירִים אֲחֻזּוֹם בְּעֶתָה תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה :
- שְׁבִיעִי קוֹל נָפֶל בְּפִימוֹ / קִנְיָן הָאָרֶץ לְבִנְיָמוֹ תִּבְאָמוּ וְתִשְׁעָמוּ :
- 20 שְׁבִיעִי רֹאשָׁה וְסוּפָה לָעֵד / רָשׁוֹם לָעֵתִיד לְהוֹעֵד יִי יִמְלֹךְ לְעֵלָם וָעֵד :
- שְׁבִיעִי שָׁר יָם לְשָׁר נוֹא הִכְרִיעוּ / תִּגְדִּי עָלָיו רַעוֹ כִּי בָּא סוּם פְּרָעָה :

נִפְצָם ה' | אדמו ר 15 ונפצו ק" נפצו ר" נפצם ב" ונפצם ור" | ונפצו: ונפצו ר" | צורים ב"ג וק"ר
 עוורים ר' | אחוזוה"ק 16 בלפני א"ק | כגון ה"ק כגון ה' | חבלם ו' | יאחזוק ור אחוזם ק" 17 ולוטי ולוט ב"ה"ק
 אדום: מואב ה"ק 18 נכרת ר' | ובעתה ר ובאתה ב" 19 לפימו ה' 20 חס' ה"ק | ראשו ר' | רשום: ראשו ר'
 לוועד ג"ר" 21 שר ים: שרים ק"ר | לשר: ושר ה' | נוא: ים ר" | הגיד ר' יגיד ה"ק

13 מדה במדה עיין לעיל שורה 7. האלים עשה בחזקה. ו"ג 'השלים' ור"ל שילם. 14 הדומו הארץ (ע"ש ישע' סו א), לפי הפסוק שבסוף השורה. 15 ונחפזו פחדו, לפי המשמע בטה' מח' 1: "נבהלו ונחפזו". צירים כינור למלאכים אשר גם הם אמרו שירה, לפי מכ" שירה א, עמ' 121. ו"ג 'צורים' ופירשו שהאבות שמחו, לפי ב"ר צב ב, עמ' 1139, אך שם נאמר שהאבות התפללו בשביל ישראל על הים. 16 וגזון כלומר וגזו, גזרו ובקעו (לפי המשמע שפירשו בו בטה' עא ו "אתה גזי"). חבלים אחוזון ע"ש "צירים וחבלים יאחזון" ישע' יג ח. 17 ולוטי מואב בן לוט (לפי בר' יט לו-לז). 18 ציץ למואב ע"ש ירמ' מח ט "ציץ למואב" שנתפרש בתי" במשמע 'הסירו כתר ממואב'. צירים אחוזם עיין לעיל שורה 16. 19 קול נפל במשמע 'נתנבאו אבות ולא ידעו מה נתנבאו' לפי מכ" שירה י, עמ' 149 שבשירה נרמז שרק הבנים יבואו לארץ. קנין הארץ לבנימו ר"ל לבנימו — של יוצאי מצרים — יהיה קנין הארץ, ולא לאלה שאמרו "תביאמו ותטעמו", לפי המכ" שם. 20 ראשה של השירה, 'או ישר' המעיד על תחיית המתים, לפי מכ" שירה א, עמ' 116. וסופה ה' ימלך בלשון עתיד. רשום כתוב בתורה. להועד כלומר להקבע, להתקיים בוודאי. 21 שר ים לשר נוא לפי נוסח זה ר"ל ששר הים ניצח את שר מצרים ומדרש כזה היה (בתוך מדרש ירושע?) לפני חכמי ימי הבנים (עיין ל' גינצברג, אגדות היהודים, משה במדבר, הערה 42) אך במדרש ירושע שלפנינו (בית המדרש א, עמ' 46-47) הקב"ה מכריע גם את שר של מצרים וגם את רהב שר של ים (כי שניהם רצו לנמנע את טביעת המצרים), ועיין בח"ג שיש גורסים בפיוט 'שר ים ושר נוא'. תגיד עליו רעו מליצה ע"ש איוב לו לג "יגיד עליו רעו" וכאן כנראה במשמע 'תגיד עליו רעתו', לפי הסיפור במדרש ירושע, שם, שסיפור את רעות המצרים זה הכרע להפיל את שר מצרים ולהטביע את המצרים. פירוש זה מתאים לגירסה 'לשר נוא' הנ"ל. לפי הגירסה ששני השרים לקו ותפרש המליצה כפי שהפסוק נדרש בתלמוד (כגון בבלי ב"מ לא ע"א) במשמע 'שני הדומים שורים' (תצורת הנקבה 'תגיד' אינה חלקה ובאה רק מפני סימן הא"ב).

סימן: אליעזר ברבי נתן חזק ואמץ. בתים בני ארבעה טורים (הטור הרביעי מתוך תפילת הקבע).
"שביעי" בראש הבתים (הבית הראשון משורשר לפיוט הקודם).

5 פִּרְעָה אֶל תּוֹף הַיָּם בִּרְכָבוֹ וּבִפְרָשָׁיו הֶצְלִילָם / לֹא נִשְׁאַר כִּי אִם הוּא מְכַלֵּם
יַעַן הַצִּדִּיק צִדִּיק יִסּוּד עוֹלָם

מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָךְ עָנּוּ שִׁירָה וְאָמְרוּ כָלָם: בגילה

שְׂבִיעִי עָנּוּ הַסִּיעֵן וּמַעֲבָרָה עָבְרוּ / זֶה אֱלֹהֵינוּ הָרָאוּ בְּאֶצְבָּע וְזָמְרוּ
רְאִינוּהוּ שְׂדֵה צוּעֵן נִמְנֵנוּ וְשׁוֹרְרוּ / זֶה צוּר יִשְׁעֵנוּ פָּצוּ פֶה וְאָמְרוּ:
זֶה צוּר

שְׂבִיעִי בִּכְוִיָּהוּ בְּמִקְהֵלוֹת עָמּוֹ וּקְהָלוֹ / בְּרוֹךְ הוּא צוּר יִשְׂרָאֵל וְגִאֲלוֹ
יֹאמְרוּ גְאוּלֵּי יִי לְשִׁבְחוֹ וּלְהַלְלוֹ / כִּי פָדָה יִי אֶת עָמּוֹ וְגִאֲלוֹ: גאל 10

שְׂבִיעִי נִצְּלוֹ וְנִגְאָלוֹ יִשְׂרָאֵל עַמָּךְ / תִּנָּתֵן גַּם עֲתָה שְׁנִית כְּנֶאֱמָךְ
חֲזִקְהוּ וְאִמְצֵהוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמָךְ / וּפָרַס עָלֵינוּ סִכַּת שְׁלוֹמְךָ:

5 שביעי פרעה | ופרשיו ר" | אם חס' ק" 6 כי: הוא הוסי' ר חס' ור" | צדיק חס' ק"ר 7 ומעבודה חס' | עברו חס'
ו' | זה: הנה חס' | אלהינו: זה הוסי' חס' | הראהו ב" | זמרו ב" 8 שדה: שר חס' | צוען חס' | נמנו חס' ק" | פה:
ענו חס' חס' 9 ברכו ב"ק" ברכוהו ו 11 ישראל חס' חס' | הנתן ר | אתה חס' 12 חזקהו ואמצהו ב"ג חס' חס' ר

5 הצלילים גרם שציללו. כי אם הוא מכולם לפי דברי ר' נחמיה במכ"י בשלח ו, עמ' 111: "וישובו המים ויכסו, חוץ מפרעה".
6 יען הצדיק לפי פד"א פרק מב (ק ע"א) ופרק מג (ק ע"א) שפרעה עשה תשובה (ואמר 'מי כמוכה באלים') ולכן לא טבע.
צדיק יסוד עולם כינוי לקב"ה ע"ש משי' י כה ונראה שהפייטן הכין כך את דברי ראב"ש בבבלי חג' יב ע"ב שדורש שה' צדיק'
הוא הקב"ה. 7 עניו משה ע"ש במ' יב ג. הסיען לתוך הים. ומעברה עברו המליצה היא ע"ש ישע' י כט ור"ל עברו דרך
ים סוף. הראו באצבע לפי שמ"ר כג טו ויעולי הים כל אחד ואחד מראה באצבע ואומר זה אלי ואנוהו. 8 ראינוהו שדה
צוען התינוקות הכירוהו כיון שכבר ראוהו במצרים לפי בבלי סוטה יא ע"ב, והמדרשים השונים (החל בתוס' סוטה ו ד) שתינוקות
בים אמרו שירה. 'שדה צוען' היא מצרים לפי תה' עז יב (יעוד). נמנו אמרו כאחד. 9 ברכוהו במקהלות ע"ש תה' סח כז.
צור ישראל וגואלו מלים אלה הן נוסח הברכה (כאן, כלומר בברכה בראשונה שלאחר ק"ש) לפי מנהג א"י (עיין אלכונן, בעברית
עמ' 18) ואמרו נוסח ברכה עתיק זה כאן בקהלות אשכנז וצרפת כשאמרו פיוטי מעריב (אך כיון שהפייטן שילב את המלים בתוך
פיוטו, נראה שנהג לומר את הנוסח הרגיל). 10 יאמרו גאולי ה' תה' קז ב. 11 נוצלו ניצלו. תנתן גאולה. 12 חזקהו
ואמצהו ע"ש דב' ג כח, ר"ל את עמך. על דבר כבוד שמך תה' עט ט.

בק"ק אמרו 'ביכור' זה:

סימן: יהודה? (עיין במבוא עמ' כו) — י 1687

יום השביעי יִסֵּף הָיוֹדוֹ עַל הַשְּׁבוּעָה בְּלֶחֶם אֲבִירִים חֲבָתוֹ יְדוּעָה
מוֹצָאֵיו וּמוֹבָאָיו אֲרֻבָּעָה אֲרֻבָּעָה נִבְחַר לְכַפּוֹר וְסוּפָה שְׁבָעָה
וּבְחֵג הַמִּצּוֹת יוֹם קָרִיעָה מִי יָם סוּף אֱלֹהִים הוֹפִיעַ
אוֹדֶךְ כִּי עֲנִיתָנִי וְתָהִי לִי לִישׁוּעָה:

5 יום השביעי וַיַּחֲצוּ הַמַּיִם הַנָּה וְהַנָּה וַיֵּרֶד עִם אֵל לְקַדְשׁוֹ כְּרָאשׁוֹנָה
נִצְלַח לְמַלּוּכָה וְכַפְתּוֹ רַעֲנָנָה וַיִּרְקַק חֲרוֹץ אֲבֵרוֹת יוֹנָה
נִחְפּוֹ וְנִכְסְפוֹ וְנִהַפֵּךְ יְגוֹנָה לְהַמּוֹן חוֹגֵג וְקוֹל רִנָּה
עֲצָרֶת לִי שָׁנָה בְּשָׁנָה אֲבָן מֵאֲסוֹ הַבּוֹנִים הִתָּה לְרֹאשׁ פְּנֵה:
פורס

כ"י: פ"ה ||

1 יסוף הודו על השבועה נראה שרומז לבבלי סנה' נו ע"ב שבמרה 'הוסיפו' לישראל את מצות השבת (עם דינים וכיבוד אב ואם) על שבע מצוות בני נח, והן כנראה ה'שבועה', כלומר הברית עם בני נח. בלחם אבירים כינוי למן ע"ש תה' עח כה. חבתו ידועה כלומר חבתו של יום השבת מפורסמת ע"י המן שלא ירד בו. 2 מוצאיו ומובאיו יציאות והכנסות, האסורים בשבת. ארבעה ארבעה לפי משנה שבת א א יציאות השבת שתיים שהן ארבע בפנים ושתיים שהן ארבע בחוץ. נבחר המספר שבע החביב, וכאן כוונתו לחדש השביעי לפי ויק"ר כט יא 'בחדשים שביעי חביב'. וסוכה שבעה לשון המשנה סוכה ד א. 3 קריעה של ים סוף. מי ים סוף יהי ב י. אלהים הופיע תה' נ ב ור"ל שבשעת קריעת ים סוף היה גילוי שכינה. 4 אוֹדֶךְ וכו' תה' קיח כא. 5 וַיַּחֲצוּ וכו' ע"ש מ"ב ב ח ועוד. וַיֵּרֶד עִם אֵל ע"ש הושע יב א לפי דרשת ר' טרפון לפסוק זה במכ"י בשלח ה, עמ' 106-107 שיהודה זכה למלכות בזכות נחשון שקידש את שם ה' על הים וקפץ לים. כראשונה כלומר כשהוא ראשון. 6 נצלח למלוכה ע"ש יחז' טז יג ור"ל נעשה מוצלח, ראוי, למלוכה, כנ"ל. וכפתו רעננה ע"ש איוב טו לב, כלומר ראש שבט יהודה הוא יהיה מלך. וירקק חרוץ וכו' ע"ש תה' סח יד וגדרש על בית הים במכ"י בא יג, עמ' 47. 7 נחפו ונכספו ע"ש נחפה בכסף (המשך הפסוק, שם) ור"ל נחכסו בכסף (וחב). ונהפך יגונה ע"ש אס' ט כב ורומז לצעקת ישראל לפני קריעת ים סוף. להמון חוגג וכו' ע"ש תה' מב ה ור"ל שהצרה שלפני קריעת ים סוף הפכה לשמחה ושירה. 8 עצרת לה' כינוי לשביעי של פסח לפי דב' טז ח. שנה בשנה מליצה מקראית רגילה, כלומר בכל שנה שביעי של פסח הוא לזכר הנ"ל. אבן מאסו הבונים וכו' תה' קיח כב (המשך לסוף הבית הראשון, עיין לעיל שורה 4).